

LA REVISTA *CIÈNCIA* (1926-1933), PRIMERA REVISTA DE CIÈNCIES I DE TÈCNICA EN CATALÀ

Joan March Noguera

Paraula clau: *Ciència* (1926-1933)

The magazine *Ciència* (1926-1933), the first magazine of science and technology on catalan language.

Summary: *The magazine «Ciència» appeared in a not too good moment to Catalunya: in the Primo de Rivera's dictatorship. However, it really was a good moment for science and technology written in Catalan language. Several facts, among them the «Lletra de Convit» (1901), the creation of the Ebre's Observatory (1905), the First International Meeting about Catalan Language (1906), the foundation of the Catalan Studies Institute (1907) with its Section of Science and their publications (1911), the First Meeting of Doctors of Catalan Language (1913) and the next had, all together created a good atmosphere to the use of catalan language for a communication in the sciences grounds*

Key word: *Ciència* (1926-1933)

La revista va sortir en un moment no especialment propici per a Catalunya des d'el punt de vista polític, ja que s'estava en plena dictadura de Primo de Rivera.¹ Malgrat tot, des de el punt de vista de la ciència i la tècnica i de l'ús extens de la llengua catalana sí que era un bon moment, ja que fets com la *Lletra de Convit* (1901), la creació de l'Observatori de l'Ebre (1905), el I Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906), la creació de l'Institut d'Estudis Catalans (1907), amb la Secció de Ciències i les seves publicacions (1911), el Primer Congrés dels Metges de Llengua Catalana (1913) i els següents havien creat una atmosfera favorable a la utilització del català com a llengua normal de comunicació en els àmbits científics.

La revista, d'ideologia catalanista, complirà, durant els anys que es va mantenir al carrer, els objectius marcats en el seu número 1 en el *Pòrtic* que, entre altres coses, deia el següent:

«...En el conjunt de la tasca, gran en extensió i en intensitat, de l'«Institut d'Estudis Catalans», les matèries científiques hi eren amplament, intel·ligentment tractades. Però avui, l'Institut, màxima autoritat intel·lectual per tots reconeguda,

1. Segons me va fer saber Antoni Roca, que va tenir ocasió de parlar amb el seu director Ramon Peypoch, va sortir com un acte de reafirmació catalanista enfront de la dictadura.

viu en obligat silenci. I és precisament la mancança forçosa d'aquesta veu enyorada, un dels majors motius que ens estimula per a la

publicació de CIENCIA, que en voldria ésser la continuadora, modesta en la realització, però fidel en l'esperit...».

La revista, nascuda a una època de llibertats restringides (febrer de 1926), va morir en el moment en què aquestes pareixien sòlidament restablertes (febrer de 1933), després d'haver donat a la llum 53 números. La revista va sortir lligada al grup editorial Catalònia², creat a l'entorn de la llibreria del mateix nom, l'any 1924, amb orientació catalanista, i que va dur a terme una gran activitat com a editora de revistes i col·leccions de llibres en català, truncada per la Guerra Civil l'any 1939.

El seu director fou el perit químic Ramon Peypoch (1898-1984)³, fundador, a l'entorn de la revista, l'any 1929, de la Societat de Química de Catalunya, que va donar lloc l'any 1932 a la Societat Catalana de Ciències Físiques, Químiques i Matemàtiques, amb la convergència del grup d'Eduard Fontserè (1870-1970).

L'esquema de la revista en relació a les seves seccions, amb alguna excepció, va ser sempre el següent:

A) *Articles de divulgació científica*: en sentit ampli sobre temes d'actualitat o sobre investigacions actuals.

B) *Extractes*: sovint denominada *Extractes i Traduccions* a la que apareixien extractes d'investigacions d'actualitat apareguts a altres revistes o sobre originals d'investigacions en curs.

C) *Bibliografia*: varen aparèixer ressenyes bibliogràfiques de pràcticament tot el món al llarg dels 53 números.

D) *Notícies i Comentaris*: es feia referència a qualsevol notícia que es produís sobre ciència; congressos, reunions, invents, premis, etc. El darrer any, aquesta secció va aparèixer sota el nom de *Varietats*.

2. L'editorial fundada per tres destacats catalanistes del moment, Manel Borràs de Quadras, Josep Maria Cruzet i Sanfeliu (1903-1962) —fundador després de la guerra civil de l'editorial Selecta (1943)— i Antoni López i Llausàs (1888-1979) va ser de les més importants de Catalunya abans de la guerra. A tall d'exemple va ser l'editorial que va publicar el *Diccionari General de la llengua catalana*, de Pompeu Fabra, va publicar també la col·lecció d'autors estrangers traduïts al català anomenada Biblioteca Univers, i la de biografies, titulada Quaderns Blaus etc. És també l'editora de revistes com *D'Aci i d'Allà*, *Agricultura i Ramaderia*, *Economia i Finances* etc. Antoni López, exiliat l'any 1936 a Sud-amèrica, va organitzar, junt amb Rafel Vehils, la important editorial en castellà Editorial Sudamericana.

3. Ramon Peypoch Pich (1898-1984). Natural de Barcelona. Va obtenir el títol de perit químic i es va especialitzar en el tractament industrial del cautxú. Va ser membre fundador de la Societat de Química de Catalunya i, posteriorment, de la Societat Catalana de Ciències Físiques, Químiques i Matemàtiques, filial de l'Institut d'Estudis Catalans. Dins aquest camp cal fer referència al fet que fou president de l'Escola Catalana Mossèn Cinto. Va exercir de periodista com a fundador i director de Ciència i posteriorment com a gerent de *La Publicitat* des de 1935 a 1939. A l'exili a Mèxic va treure a la llum la revista *Vida Catalana* en castellà. Com a polític va militar a la Lliga Regionalista i, més tard, a Acció Catalana A Catalunya va ser membre del Consell d'Economia i, una vegada exiliat a Mèxic, va destacar com a promotor cultural fundant l'Institut Català de Cultura i la Sala Guimerà perquè es poguessin fer representacions teatrals en català.

Des d'aquest esquema és interessant estudiar cada una de les seccions, tenint en compte els científics que hi van participar i el seu contingut.

A. Articles de divulgació científica

En primer lloc per fer una valoració de l'elevat nivell intel·lectual que va assolir la revista, val la pena analitzar la llista dels 30 articulistes que transcriu a continuació, escollits entre més d'un centenar, que varen publicar articles a la revista:

Miquel A. Baltà (1892-1964), químic i farmacèutic; Bonaventura Bassegoda (1896-1987), arquitecte; Josep Ramon Bataller (1890-1962), geòleg i paleontòleg; Jesús Maria Bellido (1880-1952), metge i veterinari; Francesc Blasi (1895-1951), industrial i mecenes; Pere Bosch (1891-1974), historiador i arqueòleg; Rafael Candel (1903-1974), geoquímic; Rosend Carrasco (1892-1990), metge; Joaquim Carreras (1894-1968), filòsof i historiador; Leandre Cervera (1891-1964), metge i veterinari; Josep Comas (1868-1937), astrònom; Lleó Conill (1872-1944), botànic i mestre; Joan Crexells (1896-1926), escriptor; Bartomeu Darder (1894-1944), geòleg i veterinari; Josep Estalella (1879-1938), físic i químic; Paul Fournier (1877-1964), botànic; Alexandre Galí (1886-1969), pedagog i historiador; Ramon Peypoch (1898-1984), perit químic; August Pi i Sunyer (1879-1965), metge i fisiòleg; Carles Pi i Sunyer (1888-1971), enginyer i economista; Santiago Pi i Sunyer (1893-1981), metge i fisiòleg; Ignasi Puig (1887-1961), químic i astrònom; Antoni Quintana (1908-1998), químic i historiador; Lluís Rodés (1881-1939), astrònom; Jaume Serra Hunter (1878-1943), filòsof; Josep Sureda Blanes (1890-1984); químic i apotecari.

La revista, a més, va treure cinc números monogràfics, que reflectien l'equilibri que va procurar mantenir la publicació durant el temps que va sortir; així en dos d'aquests números la majoria dels articles es podrien considerar tècnics, en altres dos científics i en l'altre versaven sobre la història de la ciència.

El primer dels números monogràfics va ser el número 5 datat a juny de 1926, dedicat a homenatjar Ramon Turró (1854-1926), que acabava de morir, i al qual uns quants dels seus deixebles retien homenatge des de caires diversos. Així, a part de dos treballs del mateix Turró, varen sortir a la llum articles d'en Leandre Cervera, Agustí Pi i Sunyer, Georges Dwelshauvers, Miquel A. Baltà, Pere Domingo i J. M. Bellido, que donaven una visió molt ampla de la seva figura. Aquest número, a més, es completava amb una crònica de l'homenatge tributat per la Generalitat a Ramon Turró i un estudi bibliogràfic de la seva obra.

El segon número monogràfic està datat a desembre de 1926 i correspon al número 11 de la revista; presenta un caràcter més tècnic que científic. El tema escollit va ser el de la indústria del cautxú, tema molt estimat per Peypoch, ja que la seva feina a una empresa del sector era el seu mitjà de vida, i quan va haver d'exiliar-se a Mèxic a conseqüència de la Guerra Civil, va seguir treballant en el sector del cautxú. Així, en aquest número hi trobam un treball ben documentat i molt extens de Peypoch, *El cautxú i la seva indústria*, a més d'articles de Francesc Blasi, Rogeli Serra i Xavier Tusell, i també tota una sèrie d'articles escrits per la redacció de la revista.

El número monogràfic que donà més sensació de modernitat a la revista va ser el 36, datat a març-juny de 1930, el qual va girar entorn a *L'Exposició de Barcelona (1929-1930)*. Presenta un conjunt d'articles brillants d'articulistes que, en aquell moment, eren de primera

fila, tals com Lluís Duran, Joan Lasarte, Bonaventura Bassegoda, J de C. Serra-Rafols, Santiago Rubió, Marian Foyé, Josep Borrell, Manuel Vidal, Miquel Coll, J. Uthoff, Tirs Fuentes, Epifani de Fortuny, Antoni Homs i Manuel Claver, que varen donar una idea molt completa de l'Exposició i del que significaven, cara a la ciència, els avanços tècnics que s'hi presentaven.

El número 41, datat a 20 de juny de 1931, va ser un número monogràfic sobre adobs, amb articles molt tècnics i extensos d'Elias Bartos, Josep M. Solé, Francesc Hernández, Àngel Julià, Lluís Ferrer i Josep Estalella.

El darrer número monogràfic, el 48, de 20 de setembre de 1932, tracta un tema semblant que al primer: fa un homenatge a un científic, en aquest cas a Antoni Martí i Franqués (1750-1832) (Martí d'Ardenya), químic i botànic. La revista va reproduir les intervencions d'una colla de col·laboradors de la revista i també l'acte oficial d'homenatge, celebrat a Tarragona, impulsat per la Generalitat. Així, trobam les intervencions del seu biògraf, Antoni Quintana, de Pius Font, de Josep Estalella, i d'Enric Moles. Pareix interessant fer una breu ressenya d'una de les intervencions, reflectida a les pàgines 112, 113, 114, duta a terme per Pius Font:

Martí Franqués, Botànic

«L'italià Spallanzani no creia en la generalitat de la teoria sexual de Linné; i tots els seus esforços eren per fer veure si en determinades espècies no hi havia necessitat de la concurrència dels dos sexes perquè pogués arribar el fruit; l'any 1785 publicà una obra titulada Observacions per a establir la història natural de la fecundació en els regnes animal i vegetal. I hem de dir que Martí, àdhuc en aquella època en què era difícil procurar-se la bibliografia necessària a un home científic, estava tan al dia que quatre anys més tard iniciava una sèrie d'experiències per a demostrar a Spallanzani que havia hagut error en les seves observacions.

Aquest va ésser el fruit de Martí en els seus Experiments i observacions sobre el Sexe i fecundació de les plantes...»

B. Extractes

Els extractes varen ser sempre ben escollits, fent un equilibri entre els de publicacions tècniques i científiques; així, trobam extractes de treballs sobre bioquímica, electricitat, metal·lúrgia, fisicoquímica, mecànica, química, indústria tèxtil, construcció i geologia fonamentalment.

Possiblement els extractes més importants que va publicar la revista al llarg de la seva història varen ser els del curs «The Rodes Lectures 1931», resultat de tres conferències que va donar Albert Einstein a Oxford durant una de les seves gires per Europa amb la finalitat de popularitzar les seves teories. Els extractes, traduïts de l'anglès al català, varen ser publicats al número 43, datat a gener de 1932, a les pàgines 152, 153 i 154. Transcriu a continuació un fragment de l'extracte de la primera de les conferències:

Contingut essencial i problemes presents

«La teoria espacial de la relativitat és realment caracteritzada per un espai mètric pseudo-euclidià de quatre dimensions. Les seves bases físiques generals són les equacions electromagnètiques de Maxwell i, més especialment, l'aberració de la llum i els experiments de Fizeau i Michelson. El temps per una banda i l'espai de tres dimensions per l'altra, perden llur caràcter absolut; queden continguts dins l'espai de quatre dimensions.

La teoria general de la relativitat, és en realitat, caracteritzada per un sistema mètric de Riemann, de quatre dimensions. Són les seves bases físiques: la igualtat de massa gravitatoria i inercial; les afinitats físiques (equivalència) entre un sistema coordinat accelerat i un tipus especial de camp gravitatori. La mètrica de Riemann descriu, per un costat, les propietats mètriques de l'espai, és a dir, les abstraccions que poden ésser fetes per mitja de mesures amb rellotges i regles graduades i, per altre costat, el camp gravitatori, és a dir, determina els camins al llarg dels quals es mouen les partícules elèctriques neutres...»

C. Bibliografia

A part de ressenyes d'autors catalans i de la resta de l'Estat, la llista d'autors estrangers ressenyats és molt interessant així; hi trobam, entre altres: el geògraf francès Raoul Blanchard (1877-1965); el químic alemany Herman Walter Nernst (1864-1941), Premi Nobel de Química l'any 1920; l'enginyer mecànic hongarès Aurel Stodola (1859-1942); el físic anglès Josep John Thompson (1856-1940); el matemàtic i físic francès Paul J. Boulvin (1855-1930); el físic anglès Alexandre Wood; el tecnòleg francès Georges Claude (1870-1960); el geòleg canadenc L. William Colet; el sismòleg alemany Beno Gutenberg (1889-1960); el zoòleg alemany Alfred Kühn (1885-1968).

D. Notícies i comentaris

Normalment es recollien petites notícies sobre reunions o esdeveniments científics de qualsevol banda del món. Després, aquesta secció es va subdividir, i sovint apareixien notícies de les distintes societats científiques aparegudes a Catalunya, tal com la que va aparèixer al darrer número de la revista, de la qual transcriu un fragment com una bona mostra del que eren les ocupacions de la comunitat científica en aquell moment, concretament de gener de 1933:

*Societat Catalana de Ciències Físiques, Químiques i Matemàtiques.
Sessions del 10 i 17 de gener
Nomenclatura científica i tècnica*

«Complint l'ofertament formulat per la junta directiva en l'Assamblea General del mes d'octubre darrer, tots els associats foren convocats a la primera ses-

sió del mes de gener, que tingué lloc el dia 10 al Casal del Metge i per a la qual s'havia assenyalat el tema «Conserva dedica a Nomenclatura científica i tècnica».

Com diu aquest tema, es tractava d'una reunió sense ponent i així aquesta es descabdellà en to de conversa, en la qual intervingueren tots els presents per a donar llur opinió i suggerències. El canvi d'impressions fou molt ampli, i en el seu transcurs es posaren a discussió alguns temes concrets sobre dels quals, naturalment no recaigué acord sinó que quedaren plantejats per a una ulterior discussió.

S'acordà procedir a la creació d'un Cedralari de Nomenclatura tècnica, per a la formació del qual s'editaran unes cèdules que seran transmeses a tots els associats, pregant-los que, mitjançant elles proposin els mots o expressions que judiquin adequats per als diferents objectes operacions o fenòmens científics i tècnics, la denominació dels quals no hagi estat, encara creada o fixada clarament...»

Ramon Peypoch va ser el director de la revista durant tota la seva existència, i el seu paper, més que de director, era el d'home orquestra, de forma que quan varen caure damunt seua responsabilitats polítiques i va haver de deixar la direcció, la revista va deixar de publicar-se. El motiu és que no existia un vertader cos de redacció, segons va explicar Peypoch a Antoni Roca, i aquest últim m'ho va contar a mi.

Malgrat tot, a la portada del Volum VII, corresponent al curs 1932-1933, hi trobam que hi figuren, a més de Peypoch com a director, un *Consell de direcció* format per:

Rafael Candel i Vila; Leandre Cervera; Antoni Cumella i Pau; Josep Grau i Cases; Enric Rebés i Castellà; Francesc Riera i Nadeu; Santiago Rubió i Tudurí; Josep de C. Serra i Ràfols; Enric Soler i Torres; Joan Visa i Llach.

L'any 1980, sota el nom de *Ciència*, va sortir una revista que els seus promotors varen considerar hereva de l'esperit de la primera *Ciència* i que, malgrat l'entusiasme dels promotors, no va poder superar els set anys de durada de la primera. Així, l'any 1987 va desaparèixer per segona vegada la revista.

Per finalitzar, voldria transcriure un altre fragment del *Pòrtic* fundacional de la primera *Ciència* que, malgrat hagin passat 75 anys des de la seva publicació, el que expressa és encara vigent a hores d'ara:

«En el moment de veure la llum, CIÈNCIA vol explicar als qui la llegeixin, els motius i l'objecte de la seva publicació. En poc temps, la bibliografia en llengua catalana s'ha arrelat i s'ha estès d'una manera esperançadora; però és fàcil constatar com en el conjunt de llibres, revistes i periòdics darrerament apareguts, els de caràcter científic hi són en proporció mínima, ... Això es comprendria, si la nostra cultura fos exclusivament literària, històrica, o circumscrita a qualsevol de les branques del pensament que compten amb aportacions catalanes més nodrides. Però no és així; les disciplines científiques més diverses tenen entre nosaltres conreadors valuosos; la vida i la riquesa de la nostra es fonamenta en una intensa activitat tècnica. El nombre reduït de publicacions d'aquest caràcter sembla doncs degut, més que a una causa bàsica, incorregible, a una manca d'oportunitat i de

costum. CIÈNCIA, voldria ésser l'estímul i oferir el mitjà per corregir aquest retard i donar a la bibliografia científica en llengua nostra, el lloc i la importància que li pertoquen...»

Per últim cal demanar-se si és necessària una nova *Ciència* i, si així fos, si seria possible la seva existència tant del punt de vista econòmic com social.